Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:38 +0330 on Saturday October 31st 2026

Journal of Islamic Crafts, 2024; 8 (2): 225-242

Journal of Islamic Crafts

DOI: http://dx.doi.org/10.61882/jic.8.2.348

Original Paper Open Access

A Study of the Applied Pathology of Sistan's Khamedouzi Art in the Present era

Iman Zakariaee Kermani[1], Saeide Joyande [2,*]

1. Associate Professor, Department of Islamic Art, Faculty of Handicrafts, Isfahan University of Art, Isfahan, Iran
2. Master's student in Islamic Art, Calligraphy and Painting Studies, Department of Islamic Art, Faculty of Handicrafts, Isfahan University of Art, Isfahan, Iran

Received: 2024/06/24 Accepted: 2024/12/24

Abstract

As one of the traditional arts of Sistan, khamedouzi has had many applications from the past to the present. Considering the climatic changes in the Sistan region, the generational shifts and the changes in lifestyle remind us of the necessity of changing the applications of khamedouzi art. In this research, while introducing the art of khamedouzi of Sistan and identifying the damages, an attempt has been made to answer the question of what changes can be implemented in the practical cases of khamedouzi that will eliminate the damages that threaten this art? The methodology of this research, which is based on a pathology approach, is descriptive-analytical in terms of its applied purpose, qualitative in nature, and descriptive-analytical in terms of its method. The required data have been collected through documentary and field research. By examining the challenges identified in the practical cases of khamedouzi of Sistan, it becomes evident that changes should be made in the design of khamedouzi products and, while being innovative and creative in the practical cases, attention must also be paid to ensuring these products meet the needs of consumers. Attention should also be paid to expanding the variety of applications of khamedouzi products, beyond clothing, for women and men in other applications such as household appliances and smaller practical products. In addition to increasing the number of applications of khamedouzi, this will increase employment for the people of the region and increase economic prosperity, which will increase the ability of people to buy and use this valuable art and help it survive. Therefore, it can be concluded that by eliminating the existing damage in the applications of khamedouzi, it will also help the economy and preserve the culture of the Sistan region.

Keywords:

Traditional embroidery, Khamedouzi, Sistan,s Khamedouzi, Pathology

* Corresponding Author: saeide.joyande2021@gmail.com

©2024 by the Authours.This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0 license)
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0

[DOI: 10.61882/jic.8.2.348]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:38 +0330 on Saturday October 31st 2026

Introduction

The art of Sistan's khamedouzi has had various uses from the past to the present, undergoing significant changes over time. One of the most impactful changes affecting the art of Sistan's khamedouzi is the shifts in lifestyle and the generation difference. As desires, tastes, types of clothing and clothing have evolved; this has led to the traditional art of the Sistan region being neglected. Recognizing the art of khamedouzi and pathological studies and providing solutions forms the basis for investment in this field and represents an important step in preserving the cultural heritage of Sistan and especially the art of khamedouzi of Sistan. Given the importance that the art of dowry can have in revitalizing the culture and economy of the Sistan region, it is essential to identify these challenges and work towards solutions making this research necessary.

Materials and Methods

This research was conducted in the present era with a pathological approach, in terms of practical purpose and with descriptive analytical method, it has qualitatively analyzed data, and the data analysis has been done in the form of coding. Sampling was carried out in a non-probable, targeted manner and in a field in the manner of a snowball. The samples include 10 people (9 women, 1 Man) and two groups, the first group consisted of artists and vendors, while the second group comprised experts including artists and producers.

Results

To introduce the art of khamedouzi, it is necessary to identify the challenges and threats and find the necessary solutions, examine and study the desired situation. Interviews with artists and producers were conducted to assess the current favorable situation. Concepts were obtained from interviews and were derived from among the categories of concepts, and from among the categories, and larger categories were selected. The major categories include creativity and innovation, lifestyle and economics and the market.

Figure 1. Khamedouzi cushion whit fish.

Figure 2. Khamedouzi tablecloth.

Figure 3. Khamedouzi Tablecloth. tank design.

Discussion

One of the disadvantages of Sistan's art is the lack of creativity and innovation in the production of applied products. Today, a variety of products are produced, but the level of innovation required in the production of products is very low.It should be noted, of course, that the creation of innovation in the art of Sistan's khamedouzi should be commensurate with the authenticity of this art, as producing products without preserving its value risks destroying it. By creating innovative products, we can help reduce costs and increase the audience appreciation for this art. The production of khamedouzi jewelry is smaller in size, so they take on a smaller volume of khamedouzi, which is affordable trusts.One of the important changes that can be mentioned is the design of khamedouzi's dresses for women according to their current needs, such as the design of mantas, vests and wedding dresses instead of traditional khamedouzi dresses. These variations in application should also be explored to design men's clothing such as coats, ties, shirts, hats, etc. By updating the design and color and integrating the embroidery khamedouzi motifs with other arts, more diverse functional products can also be produced.

Conclusion

It became clear from the examination of the issue of application in the desired and existing situation that due to lifestyle changes, cultural shifts and climatic conditions in the Sistan region, the applications of the dough used in the past are no longer welcomed today and functional products should be produced in accordance with the changes in today's society. These changes include the production of products that are both economically viable and adapted to the needs of women and men across all age groups in the present day. The study in the field of application and identification of challenges and threats and the study of the solutions obtained shows that by producing creative and innovative functional products from the art of Sistan's khamedouzi, in addition we can not only help preserve and sustain this art but also support the economy of the people in the Sistan region, particularly the women of this area.

[DOI: 10.61882/jic.8.2.348]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:38 +0330 on Saturday October 31st 2026

هنرهای صناعی اسلامی، ۱۴۰۳؛ ۸ (۲): ۲۴۲-۲۲۵

هنرهای صناعی اسلامی

DOI: http://dx.doi.org/10.61882/jic.8.2.348

مقاله پژوهشی | دسترسی آزاد

مطالعه آسیب‌شناسی کاربردی هنر خامه‌دوزی سیستان در عصر حاضر

ایمان زکریایی کرمانی[۱]، سعیده جوینده[۲*]

۱. دانشیار، گروه هنر اسلامی، دانشکده صنایع‌دستی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد هنر اسلامی، گرایش مطالعات کتابت‌ونگارگری، گروه هنر اسلامی، دانشکده صنایع‌دستی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۴/۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۴

چکیده

خامه‌دوزی به‌عنوان یکی از هنرهای سنتی سیستان، از گذشته تا به امروز، دارای کاربردهای بسیاری بوده است. با توجه به تغییرات اقلیمی منطقهٔ سیستان، تغییر نسل و ت غییر سبک زندگی ضرورت تغییر در کاربردهای هنر خامه‌دوزی را به ما یادآوری می‌کند. هدف از این پژوهش، معرفی هنر خامه‌دوزی سیستان، شناسایی آسیب‌های موجود در کاربردهای خامه‌دوزی سیستان و ارائهٔ راهکارهایی برای حل این آسیب‌ها در عصر حاضر است. در این پژوهش، سعی شده است تا به این پرسش پاسخ داده شود که: چه تغییراتی در موارد کاربردی خامه‌دوزی می‌توان ایجاد کرد تا به‌وسیلهٔ آن، آسیب‌هایی که این هنر را مورد تهدید قرار می‌دهند، از بین بروند؟ روش این پژوهش که با رویکرد آسیب‌شناسی انجام‌شده است، ازنظر هدف، کاربردی، ازنظر ماهیت، کیفی و ازنظر روش، به‌صورت توصیفی- تحلیلی است. داده‌های موردنیاز به‌صورت اسنادی و میدانی گردآوری‌شده‌اند و وضعیت موجود با روش مشاهده و مصاحبه انجام‌شده است. با بررسی آسیب‌های به‌دست‌آمده در کاربردهای هنر خامه‌دوزی سیستان در عصر حاضر، می‌توان نتیجه گرفت که تغییر در سبک زندگی، فرهنگ و شرایط اقلیمی منطقهٔ سیستان موجب شده است تا هنر خامهدوزی سیستان به شیوهٔ کاربردی گذشته مورد استقبال قرار نگیرد و لازم است تا نوآوری در کاربردهای آن صورت گیرد. با رفع آسیب‌های موجود می‌توان به اقتصاد منطقهٔ سیستان و ملندگاری هنر خامهدوزی در آن ناحیه کمک کرد. از مهم‌ترین راهکارهای به‌دست‌آمده برای جلوگیری از آسیب‌های موجود در این هنر، این است که محصولات جدید علاوه بر مناسب بودن ازنظر اقتصادی، باید متناسب با نیازهای بانوان و آقایان و متناسب با نیازهای همهٔ گروه‌های سنی در عصر حاضر باشد. این محصولات علاوه بر حوزهٔ پوشاک می‌توانند درزمینهٔ لوازم خانه تولید شوند و با تولید محصولات کاربردی خامه‌دوزی در ابعاد کوچک، می‌توان به کاهش قیمت این محصولات و افزایش تقاضا کمک نمود. در تمامی تغییرات و نوآوری‌های صورت گرفته در تولید محصولات خامه‌دوزی، باید به حفظ اصالت هنر خامه‌دوزی سیستان نیز توجه داشت.

واژگان کلیدی

رودوزی‌های سنتی، خامه‌دوزی، خامه‌دوزی سیستان، آسیب‌شناسی

*مسئول مکاتبات: saeide.joyande2021@gmail.com

©2024 by the Authours.This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0 license)
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0

[DOI: 10.61882/jic.8.2.348]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:38 +0330 on Saturday October 31st 2026

۱. مقدمه

یکی از هنرهای دستی و ارزشمند سیستان هنر خامه‌دوزی است که از رودوزی‌های اصیل و سنتی این منطقه به شمار می‌رود. این هنر نه‌تنها بخشی از هویت قومی و ملی ما محسوب می‌شود بلکه به‌عنوان عاملی برای تقویت انسجام قومی و اجتماعی در منطقهٔ سیستان ایفای نقش کند. هنر خامه‌دوزی سیستان از گذشته تا به امروز دارای کاربردهای مختلفی بوده است که به‌مرورزمان دستخوش تغییراتی شده است. یکی از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر این هنر، تغییر سبک زندگی و دگرگونی نسل‌ها بوده است. با تغییر نسل، خواسته‌ها، سلایق، نوع پوشش و لباس افراد تغییر کرده است و این موضوع سبب شده است تا این هنر سنتی منطقهٔ سیستان به فراموشی سپرده شود. از سوی دیگر، تغییرات اقلیمی و خشک‌سالی‌های پی‌درپی نیز بر سرنوشت خامه‌دوزی سیستان سایه افکنده است. منطقهٔ سیستان درگذشته دارای منابع آبی فراوان و باغ‌های بسیار و محل رونق مشاغلی مانند صیادی، کشاورزی و دام‌پروری بوده است؛ اما کاهش شدید منابع آب و خشک‌سالی‌های طولانی‌مدت، این مشاغل را با چالش‌های جدی روبه‌رو کرده است. در چنین شرایطی، توجه به هنرهای سنتی مانند خامه‌دوزی به‌عنوان یک راهکار اقتصادی و فرهنگی بیش‌ازپیش اهمیت یافته است. امروزه، خامه‌دوزی سیستان می‌تواند نقش مؤثری در توانمندسازی اقتصادی خانواده‌ها، به‌ویژه بانوان سیستانی، ایفا کند. ازآنجایی‌که هنرمندان اصلی این هنر اغلب بانوان هستند، توسعه و ترویج آن می‌تواند نقش بسیار مؤثری در اشتغال‌زایی و خودکفایی مالی بانوان سیستانی ایفا کند و همچنین، با تولید محصولات کاربردی و نوآورانه بر پایهٔ این هنر، می‌توان آن را به سایر نقاط کشور معرفی کرد و گامی مؤثر در جهت حفظ و احیای این سنت برداشت. این پژوهش درصدد است آسیب‌های وارد بر هنر خامه‌دوزی سیستان را از ابعاد مختلف مورد شناسایی قرار دهد و به این پرسش اساسی پاسخ دهد: چه راهکارهای عملی می‌توان برای توسعهٔ کاربردهای خامه‌دوزی ارائه داد تا بتوان این هنر اصیل را زنده نگه داشت؟ این پژوهش باهدف معرفی هنر کمتر شناخته‌شدهٔ خامه‌دوزی سیستان و شناسایی آسیب‌های مؤثر بر کاربردهای آن انجام می‌شود. مردم منطقهٔ سیستان به دلیل شرایط سخت اقلیمی و خشک‌سالی‌های مداوم، با مشکلات اقتصادی جدی روبه‌رو هستند. در این میان، توسعهٔ هنر خامه‌دوزی می‌تواند به‌عنوان یک منبع درآمد پایدار برای جوامع محلی عمل کند.

با طراحی و تولید محصولات کاربردی متنوع و جدید می‌توان علاوه بر رشد اقتصادی و منبع درآمد، به معرفی بیشتر هنر خامه‌دوزی و شناخته شدن آن نیز کمک کرد. شناخت هنر خامه‌دوزی و مطالعات آسیب‌شناسی و ارائهٔ راهکارها بستر مناسبی را برای سرمایه‌گذاری در این حوزه فراهم می‌کند و گامی مهم در حفظ میراث فرهنگی سیستان به شمار می‌رود. با توجه به نقش کلیدی خامه‌دوزی در احیای فرهنگ و اقتصاد منطقهٔ سیستان، شناسایی این آسیب‌ها و دستیابی به راهکارهای کاربردی برای رفع آن‌ها ضرورت پیدا می‌کند. این امر، ضرورت انجام پژوهش حاضر را بیش‌ازپیش آشکار می‌سازد.

۲. پیشینهٔ پژوهش

مطالعات پیشین در این حوزه شامل کتاب‌ها، مقالات و پایان‌نامه‌های مرتبط با خامه‌دوزی سیستان و مباحث آسیب‌شناسی بوده است. با بررسی منابع موجود مشخص شد که تاکنون پژوهشی مستقل درزمینهٔ آسیب‌شناسی کاربردی هنر خامه‌دوزی سیستان انجام‌نشده است. در مورد پیشینه پژوهش‌های مرتبط با خامه‌دوزی سیستان، خورسند و درویشی (2022)، در مقالهٔ «تبیین مبنای طراحی و ظرفیت‌های بصری نقوش هنر خُمَک‌دوزی سیستان» به شناخت، دسته‌بندی و تبیین ویژگی‌های بصری نقوش در هنر خمک‌دوزی سیستان و شناخت مبانی شکل‌گیری آن‌ها جهت کمک به احیای این هنر اصیل و بومی پرداخته‌اند. شیخ ویسی (2020)، در پایان‌نامه‌ای با عنوان «سیاه‌دوزی و خامه‌دوزی سیستان و تولید مصنوعات جدید بر اساس فرهنگ منطقه» بهامکان‌سنجی تولید محصولات جدید با این تکنیک‌ها اشاره‌کرده است. نارویی (2020)، در پایان‌نامه‌ای با عنوان «بررسی ویژگی‌های بصری در تزئینات خامه‌دوزی سیستان»، این هنر و ویژگی‌های زیبایی‌شناسی آن را مورد تحلیل قرار داده است. شریفی راد (2014)، در کتاب «هنرهای سنتی» با روش توصیفی تحلیلی علاوه بر پرداختن به رشته‌های مختلف هنرهای سنتی ایران، به آموزش و شیوهٔ روند کار هنر مربوطه نیز پرداخته و در میان هنرهای سنتی، هنر خامه‌دوزی و شیوه‌های دوخت آن را بررسی کرده است. یعقوبی (2014)، در مقاله‌ای با عنوان «سوزن‌دوزی‌های پوشاک زنان بلوچ، نقش و رنگ»، بخشی از پوشش‌های زنان و نقش و رنگ سوزن‌دوزی‌های زنان بلوچ را موردبررسی قرار داده است. سید صدر (1993)، در کتاب «دائرةالمعارف هنرهای صنایع‌دستی و حرف مربوط به آن» دسته‌بندی‌ای از صنایع‌دستی ایران در مناطق مختلف ارائه کرده است. او در بخشی از این کتاب به معرفی انواع رودوزی‌های ایرانی ازجمله سوزن‌دوزی و خامه‌دوزی پرداخته است.

[DOI: 10.61882/jic.8.2.348]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:38 +0330 on Saturday October 31st 2026

درزمینهٔ پژوهش‌های مرتبط با آسیب‌شناسی، مرتضوی کریک، زکریایی کرمانی و مؤمنیان (2021)، در مقاله‌ای با عنوان «مطالعه هنر سبدبافی استان کهگیلویه و بویر احمد با رویکرد آسیب‌شناسی» به بررسی آسیب‌شناسی هنر سبدبافی در سه مقولهٔ کاربرد، اقتصاد و آموزش پرداخته است و راهکارهایی برای حفظ و احیای این هنر در استان کهگیلویه و بویر احمد، مطرح کرده است. زکریایی کرمانی و اعلایی (2021) در مقاله‌ای با عنوان «آسیب‌شناسی دانش بومی کاغذسازی سنتی ایران به‌منظور تطابق با نیازهای جامعهٔ معاصر» نشان می‌دهند که باگذشت زمان چه آسیب‌هایی سبب دور شدن هنرمندان و کاغذ سازان از مصرف و تولید کاغذ دست‌ساز شده است. کیانی (2017)، در پایان‌نامه‌ای با عنوان «آسیب‌شناسی دستبافته های کاربردی عشایر بختیاری به‌منظور مطابق سازی آن‌ها با نیازهای امروزی»، ضمن بررسی آسیب‌های بافته‌های عشایر، راهکارهایی برای به‌روز کردن دستباف‌های عشایر مطابق با نیاز جامعهٔ امروز ارائه داده است. حسن‌پور و آقا داوودی (2017) در مقاله‌ای با عنوان «آسیب‌شناسی هنر ملیله‌کاری اصفهان» آسیب‌های این هنر در شهر اصفهان را نشان داده‌اند و به توصیف روابط عمیق این هنر با هویت ایرانی اسلامی پرداخته‌اند. عزیزنیا (2011) در پایان‌نامه‌ای با عنوان «آسیب‌شناسی شیشه‌های دست‌ساز در هنر معاصر ایران» به شناخت موانع و آسیب‌ها در شیشه‌گری دست‌ساز در ایران پرداخته است. با توجه به پژوهش‌های صورت گرفته تاکنون پژوهشی مستقل درزمینهٔ آسیب‌شناسی کاربردی هنر خامه‌دوزی سیستان صورت نگرفته است. توجه بیشتر پژوهشگران یادشده به معرفی هنر خامه‌دوزی، ابزار، شیوهٔ دوخت، تاریخچه و نقوش هنر خامه‌دوزی سیستان بوده است و این پژوهش، نخستین مطالعه جامع درزمینهٔ شناسایی آسیب‌ها و ارائهٔ راهکارهای عملی برای توسعهٔ کاربردهای خامه‌دوزی سیستان محسوب می‌شود.

۳. روش پژوهش

یکی از انواع تحقیقات علمی بر اساس هدف، تحقیقات کاربردی هستند که با استفاده از زمینه و بستر شناختی و معلوماتی که از طریق تحقیقات بنیادی انجام‌شده است، برای رفع نیازها و بهتر شدن زندگی انسان انجام می‌پذیرد (حافظ نیا، ۱۳۷۷، ص.۴). این پژوهش در عصر حاضر و در سال ۱۴۰۲ ه.ش. با رویکرد آسیب‌شناسی انجام‌شده است، ازنظر هدف، کاربردی و با روش توصیفی تحلیلی به تحلیل داده‌ها به‌صورت کیفی پرداخته و تحلیل داده‌ها به‌صورت کدگذاری انجام‌شده است. نمونه‌گیری به‌صورت غیر احتمالی و هدفمند و به‌صورت میدانی به شیوهٔ گلوله برفی انجام‌شده است. نمونه‌ها شامل ۱۰ نفر (۹ نفر زن، ۱ نفر مرد) هستند که با ۶ نفر آن‌ها در منطقهٔ جغرافیایی سیستان در شهرستان‌های زابل و نیمروز و با ۴ نفر آن‌ها در شهر زاهدان مصاحبه شده است. نمونه‌ها در دو گروه قرار دارند که گروه اول شامل هنرمندان و فروشندگان است و گروه دوم، خُبرگانِ شامل هنرمندان و تولیدکنندگان است. باید به این نکته توجه داشت که تفاوتی بین دو گروه هنرمندان و تولیدکنندگان وجود ندارد و هر دو یک گروه محسوب می‌شوند و هنرمندان خامه‌دوزی تولیدکننده نیز هستند. با توجه به این‌که در منطقهٔ سیستان خامه‌دوزی هنری است که توسط زنان خلق می‌شود، هنرمندان خامه دوز، زنان هستند. فروشندگان هنر خامه‌دوزی هم زنان و هم مردان هستند که در این پژوهش با یک نفر فروشندهٔ مرد و یک نفر فروشندهٔ زن –که خود نیز هنرمند خامه دوز می‌باشد– مصاحبه انجام‌شده است. میزان تحصیلات تا حدودی درروند مصاحبه تأثیرگذار بوده است. چراکه افرادی که دارای تحصیلات مرتبط باهنر بوده‌اند، پاسخگویی دقیق‌تر و بهتری به سؤالات مصاحبه داشته‌اند. در ادامه، مشخصات مصاحبه‌شوندگان در جدول زیر آمده است (جدول۱).

جدول۱. مشخصات مصاحبه‌شوندگان.

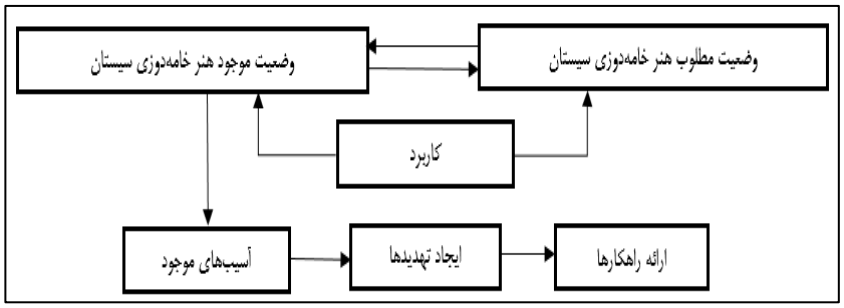
Table 1. Details of the interviewees.

کد	تخصص	جنسیت	سن	شغل	سابقه	میزان تحصیلات	محل سکونت	محل مصاحبه	زمان مصاحبه
1	هنرمند	زن	35	مربی و فروشنده صنایع‌دستی	8	لیسانس اقتصاد بازرگانی	نیمروز	تلفنی	1402/09/16
2	هنرمند	زن	38	مربی و راهبر شغلی کمیته امداد	4	دیپلم طراحی دوخت	نیمروز	تلفنی	1402/09/17
3	هنرمند	زن	40	مربی و طراح لباس	18	لیسانس طراحی پوشاک	نیمروز	تلفنی	1402/10/04
4	هنرمند	زن	30	مربی و طراح لباس	15	کارشناسی ارشد طراحی پارچه و لباس	زاهدان	کارگاه	1402/10/03

[DOI: 10.61882/jic.8.2.348]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:38 +0330 on Saturday October 31st 2026

کد	تخصص	جنسیت	سن	شغل	سابقه	میزان تحصیلات	محل سکونت	محل مصاحبه	زمان مصاحبه
5	فروشنده	مرد	40	فروشنده صنایع‌دستی	15	لیسانس	زاهدان	محل کار	1402/10/03
6	هنرمند و فروشنده	زن	59	آموزگار ابتدایی بازنشسته و مربی هنری	30	لیسانس آموزش ابتدایی	زاهدان	کارگاه	1402/10/03
7	هنرمند	زن	33	مربی	5	لیسانس آموزش ابتدایی	نیمروز	کارگاه	1402/11/12
8	هنرمند	زن	28	مربی	10	دیپلم طراحی دوخت	زابل	کارگاه	1402/11/12
9	هنرمند	زن	30	مربی	10	کارشناسی مدیریت بازرگانی	زاهدان	تلفنی	1402/11/15
10	هنرمند	زن	29	مربی	۷	دیپلم گرافیک	زابل	تلفنی	1402/12/2

در این پژوهش، فرآیند آسیب‌شناسی به این صورت است: ابتدا وضعیت مطلوب شناسایی‌شده و بر مبنای داده‌ها انتخاب‌شده است. وضعیت موجود نیز با مشاهده و مصاحبه انجام می‌شود. مصاحبه ابزار رایجی برای جمع‌آوری اطلاعات به‌وسیلهٔ همکاری مستقیم و ارتباط کلامی میان مصاحبه‌گر و مصاحبه‌شونده است. در فرآیند مصاحبه، سؤال‌ها طراحی و مصاحبه انجام می‌شود و پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان با دقت ثبت می‌گردد (کریمی و نصر، ۱۳۹۱، ص.۷۳و۷۴). سپس پاسخ‌هایی که از مصاحبه‌ها به‌دست‌آمده است، کدگذاری می‌شوند و مورد تجزیه‌وتحلیل قرار می‌گیرند. از پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان مفاهیم و مقوله‌هایی به این صورت استخراج می‌شود: کدهای دارای موضوعات مشترک به مجموعه‌ای از مفاهیم تبدیل می‌شوند و از میان دسته‌بندی مفاهیم، مقوله‌هایی استخراج می‌گردند. پس از استخراج مفاهیم و مقوله‌ها، فاصلهٔ میان وضعیت مطلوب و وضعیت موجود در قالب آسیب‌ها استخراج می‌شود. در مرحلهٔ پس از استخراج آسیب‌ها برای ارائهٔ راهکارها در رفع آسیب به خبرگان –که شامل هنرمندان و تولیدکنندگان هستند– مراجعه می‌شود و خبرگان برای آسیب‌های استخراج‌شده، راهکارهایی ارائه می‌دهند. خروجی مصاحبه‌ها، کدگذاری اولیه، مفاهیم و مقوله‌ها در قسمت‌های وضعیت مطلوب و موجود هنر خامه‌دوزی سیستان، شناخت آسیب‌ها و تهدیدها و ارائهٔ راهکارها آورده شده است. در (شکل۱)، فرآیند این پژوهش در قالب الگوی مفهومی ترسیم‌شده است.

شکل ۱. الگوی مفهومی پژوهش.

Figure 1. Conceptual model of research.

٤. مفاهیم نظری

٤-١. آسیب‌شناسی

در این پژوهش تلاش شده است تا با رویکرد آسیب‌شناسی وضعیت مطلوب و موجود، کاربردهای هنر خامه‌دوزی سیستان موردمطالعه قرار بگیرد. آسیب‌شناسی از ریشهٔ یونانی pathos به معنای آسیب، رنج و درد و از ریشهٔ logos به معنای علم، دانش و گفتار گرفته‌شده است. آسیب‌شناسی (pathology) به مطالعهٔ علمی آسیب‌ها، بیماری‌ها و اختلالات گفته می‌شود و به معنی بیماری

[DOI: 10.61882/jic.8.2.348]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:38 +0330 on Saturday October 31st 2026

شناسی و تشخیص علل آسیب‌های وارد بر موضوع موردمطالعه است. تمامی مطالعاتی که درزمینهٔ آشکار کردن عیب‌ها و مشکلات خاصی انجام می‌شوند، در حوزهٔ علوم آسیب‌شناسی قرار می‌گیرند(کشاورز و همکاران، ۱۳۹۳، ص.۳۸۲). در علم آسیب‌شناسی، جامعه به‌عنوان یک وضعیت، موردمطالعه قرار می‌گیرد و درواقع، این علم، مطالعهٔ مجموعه‌ای از مشکلات در زمینه‌های مختلف محسوب می‌شود (Sutherland, 2013, p. 430). اصطلاح آسیب‌شناسی در همه رشته‌ها مانند علوم کاربردی، پایه، تجربی، طبیعی و انسانی مورداستفاده قرارگرفته است و کاربرد خاص خود را دارد. آسیب‌شناسی یک اصطلاح قابل جایگزین است به این معنا که در فرآیند آسیب‌شناسی عیب‌ها شناسایی و راهکارهای متناسب با آن عیب‌ها جایگزین می‌شوند (Laitinen & Sarkela,2019, p. 83). هدف از مطالعات آسیب‌شناسی، شناخت آسیب‌ها و ارائهٔ راهکارهای مناسب برای رفع و بهبود آسیب‌ها است(مرتضوی کریک و همکاران، ۱۴۰۰، ص.۱۴۲). در پژوهش‌های آسیب‌شناسی، وضعیت مطلوب و وضعیت موجود موضوع موردنظر، بررسی می‌شود و در فاصلهٔ بین این دو وضعیت، آسیب‌ها در نظر گرفته می‌شوند. با شناخت و بررسی آسیب‌ها و تهدیدهای به‌دست‌آمده، راهکار مناسب برای تبدیل وضعیت موجود به مطلوب در نظر گرفته می‌شود. وضعیت مطلوب به معنای دستیابی به شرایط مناسب برای رسیدن به موضوع موردمطالعه است و منظور از وضعیت موجود، وضع فعلی موضوع است. به‌عبارت‌دیگر، با بررسی محیط پیرامون موضوع می‌توان آسیب‌ها و معایب را مشخص کرد.

٤-٢. کاربرد

در فرهنگ‌های لغت در مورد کاربرد، این‌گونه آمده است: کاربرد به معنای استفاده، مصرف و فایده است. آثار هنری می‌توانند بیان‌کنندهٔ زیبایی باشند اما هدف کاربرد و استفادهٔ روزمره باید از قبل برایشان مشخص شود (کیانی اجگردی و همکاران، ۱۳۹۹، ص.۱۲۳). هنر خامه‌دوزی سیستان علاوه بر بُعد زیبایی‌شناختی ازنظر بُعد کاربردی نیز حائز اهمیت است. این کاربردها درگذشته از تنوع کمتری برخوردار بوده اما امروزه به دلایل مختلفی ازجمله تغییر سبک زندگی، تنوع موارد کاربردی هنر خامه‌دوزی بیشتر شده است. محصولات کاربردی محصولاتی هستند که بتوان آن‌ها را به‌طور مفیدی در زندگی روزمره مورداستفاده قرارداد و منظور از کاربرد در این پژوهش، application است.

٤-٣. خامه‌دوزی

خامه به معنای قلم و کلک، ابریشم خام و نخ ابریشم نتابیده و کم‌تاب است (نارویی، ۱۳۹۹، ص.۵۲). خامه‌دوزی یکی از هنرهای سنتی منطقهٔ سیستان است و از انواع رودوزی‌های سنتی ایرانی و نوعی از سوزن‌دوزی محسوب می‌شود. به‌طورکلی، به رودوزی‌هایی که با نخ ابریشم خام یا نتابیده بر روی پارچه‌های تارشمار صورت می‌گیرد، خامه‌دوزی گفته می‌شود. به‌عبارت‌دیگر، به گلدوزی کردن روی پارچه با نخ ابریشم نتابیده نیز خامه‌دوزی می‌گویند (عیسی زهی، ۱۳۹۴، ص.۴). در گویش سیستانی به خام، خُم گفته می‌شود و ازآنجایی‌که هنر خامه‌دوزی با نخ ابریشم خام انجام می‌شده است، به آن خُمَک‌دوزی یا خامَک‌دوزی نیز می‌گفته‌اند و به همین دلیل به این نام مشهور است (رهدار و خدری، ۱۳۹۶، ص.۲۵).

۵. معرفی پیکرهٔ مطالعاتی

۵-۱. هنر خامه‌دوزی و تاریخچهٔ آن

تاریخ و قدمت خامه‌دوزی را می‌توان هم‌زمان با ظهور ابریشم در سیستان دانست. قدمت خامه‌دوزی هم‌زمان با قدمت ابریشم-دوزی است و این دوخت درگذشت زمان تحولات بسیاری داشته است. اوج این هنر زیبا و ارزشمند را همچون دیگر هنرهای منطقهٔ سیستان به دوره‌های اشکانی و ساسانی نسبت می‌دهند (خورسند و درویشی، ۱۴۰۱، ص.۱۴۴). اصالت و هویت این هنر به سیستان قدیم که شامل سیستان و بخش‌هایی از افغانستان بوده است، برمی‌گردد. درگذشته، بخش‌هایی از افغانستان در سیستان بوده است اما امروزه بخش اعظم سرزمین سیستان در خاک افغانستان واقع‌شده است که به آن ولایت نیمروز گفته می‌شود و بخش کوچک‌تر آن در خاک سیستان قرارگرفته است (Nezamosadat & Cordery, 2000, p. 47). درواقع، خامه‌دوزی هنری مشترک بین ایران و افغانستان محسوب می‌شود. هنر خامه‌دوزی در ایران، در منطقهٔ سیستان رواج بیشتری داشته است و طبق گفتهٔ هنرمندان خامه دوز این هنر در ایران از منطقهٔ سیستان آغازشده است. ابریشم‌دوزی در مناطق مختلفی از ایران انجام می‌شده است و طبق بررسی‌های انجام‌شده، از مراکز ابریشم‌دوزی در سراسر کشور می‌توان به شهرهایی چون اصفهان، یزد، کاشان، بندرعباس، کرمان، زنجان، سیستان و بلوچستان، تهران، قزوین، تبریز، شوش و... اشاره کرد(رهدار و خدری، ۱۳۹۶، ص.۲۵). دوخت خامه‌دوزی در برخی از روستاهای

[DOI: 10.61882/jic.8.2.348]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:38 +0330 on Saturday October 31st 2026

ایران مانند روستای تفت در یزد نیز انجام می‌شده است اما با توجه به تحقیقات انجام‌شده و مستندات و مشاهدات اصالت هنر خامه‌دوزی به سیستان می‌رسد (نارویی، ۱۳۹۹، ص.۵۳).

درگذشته، سیستان دارای شرایط آب و هوایی مناسب و دارای منابع آبی و باغ‌های توت و کشتزارهای پنبهٔ فراوان بوده است و پرورش کرم ابریشم در این منطقه رواج داشته است. به همین سبب، منطقهٔ سیستان یکی از بزرگ‌ترین مراکز تولید ابریشم و پنبه بوده است که از مواد اولیه لازم برای هنر خامه‌دوزی محسوب می‌شود. مناطقی از سیستان مانند روستاهای چلنگ، سدکی و توتی دارای باغ‌های توت فراوان بوده‌اند و به دلیل وجود همین باغ‌ها، سیستان یکی از بزرگ‌ترین مراکز تولید ابریشم بوده است. به‌طوری‌که برخی به‌اشتباه گمان می‌کنند که در سیستان ابریشم تولید نمی‌شده است و ابریشم از چین به سیستان وارد می‌شده است اما این گمان اشتباه است و مردم سیستان خود نقش بسیار مهمی در تولید ابریشم این منطقه داشته‌اند(کرمانی، ۱۳۷۴، ص.۹۳).

در سیستان قدیم، هنر خامه‌دوزی را سفید دوزی می‌نامیدند. این نام‌گذاری به دلیل استفاده هنرمندان از نخ ابریشم خام و پارچهٔ سفید بدون فرآیند رنگرزی انجام‌شده بود. ازآنجاکه هیچ بر روی مواد اولیه اعمال نمی‌شد، این هنر به سفید دوزی معروف شده بود. از دیگر دلایل نام‌گذاری خامه‌دوزی به سفید دوزی، تقدس رنگ سفید در فرهنگ ایرانی از گذشته تاکنون بوده است. همچنین، سفیدی پوشاک موجب حفظ پاکیزگی لباس‌ها می‌شده و این رنگ علاوه بر ایجاد حس خنکی، به‌عنوان رنگ شاد نیز کاربرد داشته است (نارویی، ۱۳۹۹، ص.۵۲). درگذشته، با نخ ابریشم خام سفید بر روی پارچه‌های سفید خامه‌دوزی انجام می‌شده است. به دلیل براقیت و درخشندگی ویژه‌ای که نخ ابریشم دارد، حتی بر روی پارچه سفید هم قابل‌شناسایی بوده است. در حال حاضر نیمروز یا همان ادیمی به‌عنوان شهر ملی خامه‌دوزی در منطقهٔ سیستان شناخته می‌شود.

۵-۲. ابزار و نقوش خامه‌دوزی

ابزار موردنیاز هنر خامه‌دوزی که یکی از انواع سوزن‌دوزی‌ها محسوب می‌شود همانند سایر سوزن‌دوزی‌ها، نخ، سوزن و پارچه است. با این تفاوت که نخ مورداستفاده در خامه‌دوزی سیستان، از جنس ابریشم طبیعی و مصنوعی به‌صورت نتابیده و خام است. استفاده از نخ ابریشم طبیعی بر ابریشم مصنوعی(شکل ۲) برتری دارد و به کار ارزش می‌دهد. نخ ابریشم طبیعی درگذشته در سیستان تولید می‌شده است اما امروزه به علت خشک‌سالی و از بین رفتن باغ‌های توت و عدم پرورش کرم ابریشم، نخ ابریشم از کشورهایی مانند افغانستان و پاکستان تأمین می‌شود (عیسی زهی، ۱۳۹۴، ص.۴). درگذشته، به علت نبود صنعت رنگرزی از نخ ابریشم خام سفید استفاده می‌کردند اما امروزه از نخ‌های ابریشم رنگی استفاده می‌شود.

شکل ۲. نخ‌های ابریشم رنگی صنعتی.

Figure 2. Industrial colored silk threads.

[DOI: 10.61882/jic.8.2.348]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:38 +0330 on Saturday October 31st 2026

شکل ۳. نمونه پارچهٔ مناسب خامه‌دوزی.

Figure 3. A sample of fubric suitable for Khamedouzi.

شکل ٤. برخی از نقوش مورداستفاده در هنر خامه‌دوزی

Figure 4. Some motifs used in the art of Khamedouzi.

پارچهٔ مناسب برای خامه‌دوزی پارچه‌های تار شمار است؛ زیرا خامه‌دوزی بر اساس شمارش تاروپود پارچه انجام می‌شود؛ بنابراین، بر روی هر پارچهٔ تارشماری که تاروپود آن قابل‌دیدن باشد، می‌توان خامه‌دوزی کرد. طبق گفتهٔ هنرمندان خامه دوز، امروزه دو نوع پارچه برای خامه‌دوزی مورداستفاده قرار می‌گیرد که یکی پارچه‌های الیاف طبیعی و دیگری پارچه‌های گاندی وارداتی است که در شماره‌های۰، ۱ و ۲ مورداستفاده قرار می‌گیرند. درگذشته، از پارچه‌های الیاف طبیعی سفید برای خامه‌دوزی استفاده می‌شده است اما امروزه به علت تنوع رنگی که باوجود صنعت رنگرزی ایجادشده است، از پارچه‌های رنگی برای خامه‌دوزی استفاده می‌شود(شکل ۳).

درگذشته تنوع نقوش خامه‌دوزی بسیار بیشتر از امروز بوده است اما به‌مرورزمان این هنر کمرنگ شده و برخی از نقوش آن به فراموشی سپرده شده‌اند(شکل ۴). نقوش مورداستفاده در خامه‌دوزی سیستان، شامل نقوش هندسی، گیاهی و حیوانی است اما بیشترین نقوش مورداستفاده، نقوش هندسی هستند (خورسند و درویشی، ۱۴۰۱، ص.۱۴۵). از نقوش اصلی خامه‌دوزی می‌توان به نقش هشت پر (شامل هشت‌پَر ساده، هشت‌پَر قلبی و هشت‌پَر پلکانی)، چهار برگ، چوبک، گراف یا جوک یا ضرب، گندم، لوزی، مثلث، سه‌بعدی، گل خشتی و... اشاره کرد. در بین نقوش خامه‌دوزی سیستان نقش هشت‌پَر از مهم‌ترین نقش‌ها و نماد خامه‌دوزی است. برخی از نقوش پرکاربرد هنر خامه‌دوزی سیستان در جدول زیر آمده است (جدول۲):

جدول۲. برخی از نقوش مورداستفاده در خامه‌دوزی سیستان.

Table. 2. Some motifs used in Sistan's Khamedouzi.

	تصویر نقش	نام نقش	نوع نقش	منبع
1		هشت پر	گیاهی	(خورسند و درویشی، ۱۴۰۱: ۱۴۸)
2		هشت پر قلبی	گیاهی	(نارویی، ۱۳۹۹: ۵۹)
3		گل خشتی	هندسی	(خورسند و درویشی، ۱۴۰۱: ۱۴۸)
4		گندم	گیاهی	(نارویی، ۱۳۹۹: ۶۳)
5		چهار برگ	گیاهی	(خورسند و درویشی، ۱۴۰۱: ۱۴۹)

[DOI: 10.61882/jic.8.2.348]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:38 +0330 on Saturday October 31st 2026

6		گراف یا ضرب یا جوک هندسی	(شیخ ویسی، ۱۳۹۹: ۴۰)

٦. کاربرد در هنر خامه‌دوزی سیستان

خامه‌دوزی سیستان درگذشته کاربردهای محدودی داشته است. این هنر عمدتاً برای تزئینات لباس آقایان شامل یقه، پیش‌سینه، کلاه و سرآستین به کار می‌رفته است. همچنین از آن برای آراستن دستمال‌ها و سفره‌های پارچه‌ای استفاده می‌شده است (نارویی، ۱۳۹۹، ص.۵۵). به‌نوعی می‌توان گفت خامه‌دوزی هنری مردانه بوده است چراکه در سیستان قدیم تزئینات مورداستفاده در لباس بانوان سیاه‌دوزی بوده است و لباس‌های آقایان خامه‌دوزی می‌شده‌اند. این هنر که درگذشته بیشتر مختص مردان بود، کاربرد ویژه‌ای در مراسم ازدواج سیستانی داشت. خانواده عروس هدایایی شامل لباس و کلاه داماد، پیش‌بند اصلاح و سرتراشک را با خامه‌دوزی تزئین می‌کردند. سرتراشک از رسوم مردم سیستان است که در روز حنابندان آشنایان جمع می‌شدند و با خواندن اشعار مربوط به این جشن، سر داماد را اصلاح می‌کردند و شادباش می‌دادند. در این رسم پارچه‌ای که برای اصلاح داماد مورداستفاده قرار می‌گرفته را با خامه‌دوزی تزئین می‌کرده‌اند.

هم‌چنین هنرمندان سیستانی بادبزن‌هایی را برای استفادهٔ عروس در مراسم عروسی خامه‌دوزی می‌کردند که به هنگام گرم شدن هوا مورداستفاده قرار می‌گرفت. ازآنجایی‌که درگذشته، خامه‌دوزی بیشتر بر روی لباس مورداستفاده قرار می‌گرفت، امروزه می‌توان با خلاقیت و نوآوری تغییراتی در موارد کاربردی آن ایجاد کرد. ازجمله این تغییرات می‌توان به تولید محصولاتی مانند اکسسوری خانه، رومیزی، کوسن، کیف، تابلو، کروات، شال، روسری و... اشاره کرد.

۷. کاربرد در وضعیت مطلوب خامه‌دوزی سیستان

برای معرفی هنر خامه‌دوزی سیستان و شناخت آسیب‌ها و تهدیدها و یافتن راهکارهای موردنیاز لازم است تا وضعیت مطلوب موردبررسی و مطالعه قرار گیرد. جهت بررسی وضعیت مطلوب هنر خامه‌دوزی، مصاحبه با تعدادی از خبرگان انجام شد. منظور از خبرگان، هنرمندان و تولیدکنندگان هستند که مشخصات آن‌ها در جدول ۱ آورده شده است. نظرات آن‌ها در قالب متن‌هایی پیاده‌سازی و در انتها، متن‌ها کدگذاری شدند. در جدول شمارهٔ ۳، نتایج کدگذاری داده‌های حاصل از مصاحبه قابل‌مشاهده است (جدول۳).

جدول۳. کدگذاری داده‌های حاصل از مصاحبه، کاربرد در وضعیت مطلوب.

Table. 3. Encoding the data obtained from the interview, application in the optimal situation.

	مفاهیم	مقوله‌ها	مقوله کلان
1	قابلیت ادغام هنر خامه‌دوزی با سایر هنرها تغییر در کاربردها تولید محصولات جدید طراحی لباس‌های خامه‌دوزی متناسب با سلایق افراد	تغییر و تنوع در کاربرد	خلاقیت و نوآوری
2	تبدیل هنر خامه‌دوزی به هنری چهارفصل به‌روزرسانی با توجه به پیشرفت جامعه تولید محصولات متناسب با سبک زندگی جدید ایجاد تنوع در تولید پارچه و نخ	تغییر و تحول در نیازها	سبک زندگی
3	سهولت در تهیهٔ مواد اولیه تولید مواد اولیه در کشور نوآوری در ساخت مواد اولیه	بی‌نیازی از واردات پیشرفت اقتصادی	اقتصاد و بازار
4	معرفی هنر خامه‌دوزی از طریق فیلم، هدایا و محصولات تبلیغاتی، حضور در نمایشگاه‌های ایرانی و خارجی	تبلیغات و بازاریابی	
5	اعطای وام و تسهیلات به هنرمندان افزایش دستمزد و بیمه کردن هنرمندان	حمایت از هنرمندان	

[DOI: 10.61882/jic.8.2.348]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:38 +0330 on Saturday October 31st 2026

در جدول فوق، (جدول۳)، مفاهیم به‌دست‌آمده از مصاحبه‌ها آورده شده‌اند و همچنین از بین دسته‌بندی مفاهیم، مقوله‌ها به‌دست‌آمده‌اند و از بین مقوله‌ها، مقوله‌های کلان انتخاب‌شده‌اند. مقوله‌های کلان شامل ۳ مقولهٔ خلاقیت و نوآوری، سبک زندگی و اقتصاد و بازار هستند که در ادامه به آن‌ها پرداخته‌شده است.

۷-۱. خلاقیت و نوآوری

از نکات بسیار مهم درزمینهٔ کاربردهای هنر خامه‌دوزی سیستان که باید در عصر حاضر و در آینده نیز موردتوجه قرار بگیرد، خلاقیت و نوآوری در تولید محصولات خامه‌دوزی است. چراکه کاربردهایی که خامه‌دوزی سیستان درگذشته داشته است، دیگر مورد استقبال قرار نمی‌گیرد و باید محصولاتی با ایده‌های نو طراحی کرد. این نوآوری می‌تواند در تولید لباس‌های خامه‌دوزی شده، تولید سایر محصولات خامه‌دوزی مانند اکسسوری و لوازم منزل و نیز در طراحی نقوش مورداستفاده در هنر خامه‌دوزی، ایجاد شود(شکل ۵و۶و۷).

۷-۲. سبک زندگی

تغییر سبک زندگی و خارج شدن از بستر زندگی سنتی گذشته، بر هنر خامه‌دوزی سیستان و موارد کاربردی آن تأثیر زیادی گذاشته است. تغییر سبک زندگی در نحوهٔ لباس پوشیدن مردم منطقهٔ سیستان مؤثر بوده است. چراکه مردم سیستان درگذشته از لباس‌های پرچین با تزئینات بسیاری، ازجمله خامه‌دوزی استفاده می‌کرده‌اند. با عوض شدن سبک زندگی تمایل افراد به استفاده از این لباس‌ها کاهش پیداکرده است (علیزاده محمدی، ۱۳۹۴، ص.۱۷). با توجه به تحقیقات میدانی انجام‌شده و پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان (جدول۳)، روشن است که باید کاربردهای هنر خامه‌دوزی متناسب با سبک زندگی جدید مورداستفاده قرار بگیرد. ازآنجایی‌که خامه‌دوزی سیستان هنر منعطفی است و قابلیت ادغام با سایر هنرها را دارد و می‌توان از آن به‌غیراز لباس در زمینه‌های دیگر استفاده کرد (پاسخگویان کد ۲،۴،۷ و۸)، باید این هنر را با توجه به پیشرفت‌هایی که جامعه داشته است به‌روزرسانی کرد. هنر خامه‌دوزی را می‌توان برای تولید اکسسوری خانه، زیورآلات و سایر محصولات به کاربرد و نباید آن را صرفاً به تولید لباس محدود کرد. بااین‌حال، هرگونه تغییر در کاربرد این هنر باید با حفظ اصالت و ارزش هنر خامه‌دوزی صورت بگیرد تا آسیبی به ماهیت هنر وارد نشود. باید به این موضوع توجه داشت که به‌عنوان نمونه، تولید قلادهٔ سگ با خامه‌دوزی اگرچه ممکن است نشان‌دهندهٔ تغییر کاربرد باشد، اما می‌تواند به ارزش هنری آن لطمه بزند (پاسخگویان کد ۱ و۴). در طراحی و تولید لباس‌های خامه‌دوزی متناسب با سبک زندگی امروز، توجه به سلیقه و نیازهای افراد ضروری است. به‌جای تکیه‌بر طرح‌های سنتی گذشته، می‌توان لباس‌هایی با طراحی مدرن اما با استفاده از تکنیک خامه‌دوزی سیستان تولید کرد. ایجاد تنوع در طرح نقوش خامه‌دوزی نیز می‌تواند زمینه‌ساز نوآوری و طراحی محصولات کاربردی جدید باشد (کد ۱،۲،۳،۴،۵،۶،۸،۹ و۱۰).

شکل ۵. رومیزی خامه‌دوزی شده

Figure 5. Khamedouzi tablecloth.

[DOI: 10.61882/jic.8.2.348]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:38 +0330 on Saturday October 31st 2026

شکل ٦. کوسن خامه‌دوزی شده با طرح حوض ماهی

Figure 6. Khamedouzi cushion whit fish tank design.

شکل ۷. رومیزی خامه‌دوزی شده. نوآوری در طراحی نقوش.

Figure 7. Khamedouzi tablecloth. Innovation in pattern design.

۷-۳. اقتصاد و بازار

صنایع‌دستی نقش بسیار مهمی در برطرف کردن مشکلات اقتصادی، بالا بردن سطح اشتغال و رشد و توسعهٔ اقتصادی دارد. هنر خامه‌دوزی که از صنایع‌دستی سیستان به شمار می‌آید، می‌تواند نقش بسیار مؤثری در اقتصاد این منطقه ایفا کند. در حوزهٔ کاربرد، با توجه به قیمت بالای هنر خامه‌دوزی مانند سایر هنرهای دستی، می‌توان با نوآوری در تولید محصولات، کالاهایی باقیمت مناسب‌تر عرضه کرد تا تمام اقشار جامعه امکان خرید آن را داشته باشند. به‌عنوان نمونه، تولید جواهرات خامه‌دوزی شده که ابعاد کوچک‌تری نسبت به لباس دارد و حجم کمتری از خامه‌دوزی را شامل می‌شود، هم در کاهش قیمت مؤثر است و هم با ارائه این محصولات کاربردی جدید، موجب افزایش استقبال از این هنر ارزشمند می‌گردد. هم‌چنین ایجاد تنوع و تغییر در طراحی نقوش مورداستفاده در خامه‌دوزی می‌تواند در عرضه و فروش بیشتر محصولات تأثیرگذار باشد (پاسخگویان کد۵،۱،۲،۳،۴ و۶). باید این هنر را به فعالیتی چهارفصل تبدیل کرد تا برخلاف مشاغل فصلی مانند کشاورزی و دامداری، در تمام طول سال قابل‌استفاده باشد. با تولید لباس‌های خامه‌دوزی شده متناسب با هر فصل و نیز عرضهٔ مداوم سایر محصولات متنوع کاربردی دیگر از خامه‌دوزی، می‌توان این هنر ارزشمند را به‌صورت دائمی در بازار ارائه کرد (پاسخگوی کد۴).

امروزه می‌توان با رفع مشکلات اقتصادی شرایطی را فراهم کرد تا مواد اولیه خامه‌دوزی به‌راحتی در دسترس هنرمندان و تولیدکنندگان قرار بگیرد. تولید داخلی مواد اولیه موردنیاز خامه‌دوزی و ایجاد تنوع و نوآوری در تولید آن‌ها، نقش بسزایی در تحقق این هدف دارد. این اقدام نه‌تنها کشور را از وابستگی به واردات از همسایگانی مانند افغانستان و پاکستان بی‌نیاز می‌کند، بلکه موجب رشد اقتصادی کشور نیز می‌شود (پاسخگویان کد۱، ۲، ۳، ۴ و۶). از دیگر شرایط مطلوب برای توسعهٔ خامه‌دوزی سیستان، اعطای وام و تسهیلات به تولیدکنندگان و هنرمندان و تحت پوشش بیمه قرار دادن آن‌ها است. چراکه در حال حاضر به صنایع‌دستی ازجمله خامه‌دوزی توجه کافی نمی‌شود (پاسخگویان کد۲ و۹). برای ایجاد شرایط مطلوب‌تر، لازم است تلاش‌های بیشتری درزمینه بازاریابی و تبلیغات انجام پذیرد. به‌عنوان نمونه، استفاده از رسانه‌ها، تولید فیلم‌های تبلیغاتی و حضور فعال در نمایشگاه‌های داخلی و بین‌المللی می‌تواند بستر مناسبی برای معرفی و شناساندن این هنر اصیل فراهم آورد (پاسخگویان کد۱، ۲،۳،۴ و۱۰).

۸. کاربرد در وضعیت موجود خامه‌دوزی سیستان

بر اساس یافته‌های پژوهش در وضعیت موجود هنر خامه‌دوزی سیستان و داده‌های حاصل از مصاحبه (جدول۴)، وضعیت کنونی هنر خامه‌دوزی سیستان نشان می‌دهد که امروزه این هنر عمدتاً توسط بانوان مورداستفاده قرار می‌گیرد. برخلاف گذشته که مردان نیز از این هنر بهره می‌بردند، در حال حاضر اقبال آقایان به خامه‌دوزی کاهش‌یافته است. امروزه بیشتر کاربردهای خامه‌دوزی را

شکل ۸. کاربرد هنر خامه‌دوزی سیستان در جامعه امروز. رومیزی خامه‌دوزی.

Figure 8. Application of Sistan Khamedouzi art in today's society. Khamedouzi tablecloth.

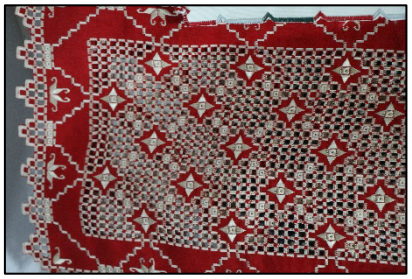
[DOI: 10.61882/jic.8.2.348]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:38 +0330 on Saturday October 31st 2026

می‌توان در اکسسوری خانه مانند رانر(شکل۱۰)، رومیزی(شکل۸)، کوسن(شکل۹)، آباژور، جانماز، شال، کیف، قاب و زیورآلات مانند دستبند، گوشواره و... مشاهده کرد. در حال حاضر بانوان از هنر خامه‌دوزی برای تزئین لباس‌های خود استفاده می‌کنند، اما لازم است در حوزهٔ طراحی پوشاک با تزئینات خامه‌دوزی توجه و سرمایه‌گذاری بیشتری صورت گیرد تا کاربرد این هنر اصیل در صنعت پوشاک توسعه یابد (پاسخگویان کد۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶ و۱۰).

شکل ۹. کاربرد هنر خامه‌دوزی سیستان در جامعه امروز. کوسن‌های خامه‌دوزی شده

Figure 9. Application of Sistan Khamedouzi art in today's society. Khamedouzi cushions.

شکل ۱۰. کاربرد هنر خامه‌دوزی سیستان در جامعه امروز. رانر خامه‌دوزی شده.

Figure 10. Application of Sistan Khamedouzi art in today's society. Khamedouzi runner.

در دوران معاصر، تحولات حوزه مد و پوشاک مردانه موجب کاهش اقبال به لباس‌های سنتی خامه‌دوزی سیستان شده است. از سوی دیگر، شمار هنرمندان خامه‌دوزی که توانایی تولید لباس‌هایی با همان کیفیت و ظرافت گذشته رادارند، به‌شدت محدودشده است. این دو عامل در کنار هم به کاهش تولید و استفاده از خامه‌دوزی در طراحی پوشاک منجر شده است (پاسخگویان کد۴ و۱۰).

جدول٤. کدگذاری داده‌های حاصل از مصاحبه، کاربرد در وضعیت موجود.

Table 4. Coding of interview data, application in the existing situation.

	مفاهیم	مقوله‌ها	مقولهٔ کلان
1	تغییر در کاربرد کاربرد در اکسسوری خانه کاربرد در طراحی لباس پیشرفت در طراحی تولید لباس آقایان عدم تمایل آقایان به لباس‌های خامه‌دوزی تمایل خانم‌ها به لباس‌های خامه‌دوزی مهاجرت مردم سیستان عدم تولید نخ خام ابریشم روی آوردن مردم منطقه به تحصیل فاصله گرفتن از هنر خامه‌دوزی موروثی نبودن آموزش خامه‌دوزی	تغییر شرایط زندگی تغییرات فرهنگی تغییر علایق و خواسته	سبک زندگی
2	وارداتی بودن مواد اولیه ناتوانی در تولید نخ و پارچه گران شدن مواد اولیه گران‌قیمت بودن محصولات نامناسب بودن وضعیت عرضه و تقاضا حمایت از هنر خامه‌دوزی تبلیغات و سرمایه‌گذاری	نامناسب بودن وضعیت بازار و اقتصاد	اقتصادی

مهاجرت مردم سیستان به شمال کشور به علت تغییرات اقلیمی و خشک‌سالی‌هایی که در سیستان به وجود آمد باعث عدم تولید نخ خام ابریشم در این منطقه شد و هنرمندان در تأمین مواد اولیه دچار مشکل شدند. مردم سیستان نیز به تحصیل روی آوردند و کم‌کم

[DOI: 10.61882/jic.8.2.348]

Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:38 +0330 on Saturday October 31st 2026

هنر خامه‌دوزی به فراموشی سپرده شد تا این‌که در این سال‌های اخیر تلاش‌هایی در جهت احیای این هنر صورت گرفت و این هنر دوباره احیا شد. تولید محصولات جدید نسبت به گذشته در احیا شدن این هنر و افزایش مخاطبان و علاقه‌مندان به آن مؤثر بوده است (پاسخگویان کد ۱،۲،۳،۴،۷ و۹). امروزه با توجه به تغییر نسل و سبک زندگی درخواست و تقاضا برای هنر خامه‌دوزی نسبت به گذشته کمتر شده است (پاسخگویان کد۳ و۴).

از نکات مهم دیگر در عصر حاضر وارداتی بودن مواد اولیه هنر خامه‌دوزی است که گران شدن روزانه پارچه و نخ را به دنبال می‌آورد و از مهم‌ترین مشکلات برای خامه‌دوزی در عصر حاضر است. هنر خامه‌دوزی سیستان برخلاف سوزن‌دوزی بلوچستان که امروزه بسیار موردتوجه و استقبال قرارگرفته است، در بین مردم شناخته‌شده نیست که این موضوع نیاز به حمایت نهادهای دولتی و غیردولتی، اشخاص معروف و تبلیغات گسترده دارد (پاسخگویان کد۱،۲، ۳، ۴، ۶، ۷، ۸، ۹ و ۱۰). در جامعه امروز تولید انبوه پارچه‌های خامه‌دوزی شده صنعتی موجب نادیده گرفته شدن هنر دست و فراموشی خامه‌دوزی سیستان شده است (جدول۴).

۹. شناخت آسیب‌ها و تهدیدها

تهدیدها سبب بروز آسیب‌ها می‌شوند. رابطهٔ بین تهدیدها و آسیب‌ها رابطه‌ای متقابل و مستقیم است. با افزایش تهدیدها، آسیب‌ها هم افزایش می‌یابند (مرتضوی و همکاران، ۱۴۰۰، ص.۱۵۴). با شناخت و بررسی وضعیت مطلوب و موجود در هنر خامه‌دوزی سیستان می‌توان به آسیب‌ها و تهدیدهای این هنر پی برد. آسیب‌ها و تهدیدها فاصلهٔ میان وضعیت مطلوب و موجود هستند و از میان وضعیت مطلوب و موجود، آسیب‌ها بیرون می‌آیند. یکی از آسیب‌ها در هنر خامه‌دوزی سیستان عدم حضور خلاقیت و نوآوری در تولید محصولات کاربردی است. امروزه محصولات متنوعی با استفاده از این هنر ارزشمند تولید می‌شوند اما میزان نوآوری‌ای که باید در تولید محصولات صورت بگیرد، بسیار کم است. البته باید توجه داشت که ایجاد نوآوری در موارد کاربردی هنر خامه‌دوزی سیستان باید با حفظ اصالت و ارزش این هنر ارزشمند همراه باشد و اصالت آن را به خطر نیندازد. چراکه تولید محصولات بدون توجه به حفظ ارزش این هنر اصیل و قدیمی خطر فراموشی و نابودی آن را به دنبال دارد و هنر خامه‌دوزی سیستان را مورد تهدید جدی قرار می‌دهد. یکی از موارد کاربردی مهم این هنر، خامه‌دوزی بر روی لباس است که متأسفانه به دلیل عوامل بسیاری ازجمله تغییر سبک زندگی، عدم تطابق طراحی‌های موجود با نیازهای جامعه امروز و کمبود نوآوری در طراحی پوشاک خامه‌دوزی شده رو به افول گذاشته است. این وضعیت که از چالش‌های جدی حوزه کاربرد محسوب می‌شود، نیازمند توجه و برنامه‌ریزی فوری است (جدول۵).

جدول۵. آسیب‌ها و تهدیدهای هنر خامه‌دوزی سیستان.

Table 5. Injuries and threats of Khamedouzi art of sistan.

آسیب‌ها	تهدیدها	نوع آسیب
1-کم بودن میزان نوآوری در تولید محصولات کاربردی	کاهش تمایل افراد برای خرید محصولات خامه‌دوزی	آسیب ضعیف
2-نوآوری در تولید محصولات بدون توجه به حفظ اصالت و ارزش هنری خامه‌دوزی	خطر فراموشی و نابودی مجدد هنر خامه‌دوزی	آسیب حاد
3-عدم وجود نیروی کار و هنرمندان خامه‌دوز مسلط به خامه‌دوزی نبود طراحی‌های مناسب و متناسب با تمامی گروه‌های سنی برای خانم‌ها، آقایان و کودکان	فراموشی هنر خامه‌دوزی بر روی لباس	آسیب حاد
4-عدم وجود کارخانه‌های تولید مواد اولیه خامه‌دوزی در ایران	وابستگی دائمی هنرمندان خامه‌دوز به تأمین مواد اولیه از خارج کشور	آسیب حاد
5-نبود تبلیغات و فضای مناسب برای عرضه و فروش محصولات و حمایت نشدن توسط نهادها	عدم رقابت اقتصادی با دیگر کشورهای شناخته‌شده هنر خامه‌دوزی در آینده و به‌طور کامل منسوخ شدن آن	آسیب ضعیف
6- گران‌قیمت بودن محصولات خامه‌دوزی	کاهش تمایل افراد و فراموشی هنر خامه‌دوزی	آسیب حاد

کمبود نیروی کار متخصص و هنرمند خامه‌دوزی که بتواند لباس‌های خامه‌دوزی را به همان ظرافت گذشته بدوزد، نیز در این موضوع مؤثر بوده است و سبب شده است که خامه‌دوزی کاربرد خود را بر روی لباس از دست بدهد، مورد استقبال قرار نگیرد و به فراموشی سپرده شود. درزمینهٔ کاربرد این هنر، هنرمندان ما هنوز نتوانسته‌اند محصولاتی متناسب با تمام گروه‌های سنی و برای کودکان، بانوان

[DOI: 10.61882/jic.8.2.348]

Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:38 +0330 on Saturday October 31st 2026

و آقایان طراحی کنند که این خود از آسیب‌های جدی بر هنر خامه‌دوزی سیستان است. از آسیب‌های مهم دیگر عدم وجود کارخانه‌های تولید مواد اولیهٔ خامه‌دوزی در ایران است که این موضوع سبب وابستگی ما به واردات نخ و پارچهٔ خامه‌دوزی از کشورهای دیگر می‌شود. کمبود مواد اولیه مانند نخ و پارچه، کار هنرمندان خامه‌دوزی را با مشکل مواجه می‌کند و سبب کاهش تولید محصولات جدید خامه‌دوزی و کمبود تنوع در تولید محصولات خواهد شد. از آسیب‌های مهم دیگر در این حوزه، کمبود تبلیغات مناسب برای معرفی هنر خامه‌دوزی و عرضه و فروش آن است. هنر خامه‌دوزی مانند بسیاری از هنرهای دستی نیاز جدی به حمایت نهادهای دولتی و غیردولتی، صنعتگران و میراث فرهنگی دارد که متأسفانه، امروزه مورد بی‌توجهی قرارگرفته است. عدم‌حمایت از هنر خامه‌دوزی سبب کاهش رقابت با دیگر کشورهای عرضه‌کنندهٔ این هنر مانند افغانستان می‌شود. با بررسی آسیب‌ها می‌توان نوع آن‌ها را مشخص کرد. برخی از این آسیب‌ها حاد و برخی ضعیف هستند که در جدول شمارهٔ ۵ مشخص‌شده‌اند. از میان آسیب‌های حاد و ضعیف، رفع آسیب‌های حاد اهمیت بیشتری دارد؛ زیرا آسیب‌های حاد بیشتر از آسیب‌های ضعیف هنر خامه‌دوزی سیستان را مورد تهدید قرار می‌دهند.

۱۰. راهکارها برای رفع آسیب‌ها

از کارهایی که برای گسترش و بهبود بخشیدن به فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی، هنری، فرهنگی و... می‌توان انجام داد، شناسایی و توصیف وضعیت موجود است. با بررسی فاصله‌ای که میان وضعیت موجود و وضعیت مطلوب قرار دارد، می‌توان راهکارهایی برای رفع و بهبود آسیب‌ها ارائه داد(توکلی و سیدی، ۱۳۹۳، ص.۸۰). با شناخت و پیدا کردن آسیب‌های هنر خامه‌دوزی سیستان می‌توان راهکارهای رفع این آسیب‌ها را جستجو کرد و راهکارهایی متناسب با این آسیب‌ها ارائه داد. در این پژوهش، تمرکز اصلی بر کاربردهای هنر خامه‌دوزی است. ازجمله راهکارهای مناسب درزمینهٔ کاربرد این هنر، ایجاد تغییرات و نوآوری در موارد کاربردی خامه‌دوزی سیستان است که این تغییرات در کاربرد باید با توجه به حفظ ارزش هنر خامه‌دوزی انجام شود. با تولید محصولات جدید و خلاقانه می‌توان به کاهش قیمت این هنر و افزایش استقبال مخاطبان از هنر خامه‌دوزی سیستان کمک کرد. تولید زیورآلات خامه‌دوزی شده به دلیل ابعاد کوچک‌تر، حجم کمتری از خامه‌دوزی را شامل می‌شود. این ویژگی موجب می‌شود هم قیمت محصول نهایی مناسب‌تر باشد و هم‌زمان کمتری برای دوخت نیاز داشته باشد که درنهایت به افزایش تولید کمک می‌کند. تولید اکسسوری مو مانند گیره، تل و کش مو نیز می‌تواند هم کاربرد جدیدی برای خامه‌دوزی باشد و هم ازنظر قیمت برای خریدار و زمان تولید برای هنرمند مناسب‌تر است. از تغییرات مهم دیگر که می‌توان به آن اشاره کرد، طراحی لباس‌های خامه‌دوزی شده برای بانوان متناسب با نیازهای امروزی است، مانند طراحی مانتو، تونیک، جلیقه و لباس‌های مجلسی، به‌جای طراحی و تولید لباس‌های سنتی خامه‌دوزی. هم‌چنین این تغییرات در کاربرد باید برای طراحی لباس‌های آقایان مانند طراحی کت، کروات، پیراهن،کلاه، جوراب و... صورت بگیرد. با به‌روز کردن طرح و رنگ و ادغام نقوش خامه‌دوزی با سایر هنرها نیز می‌توان محصولات کاربردی متنوع‌تری را تولید کرد. درزمینهٔ محصولات مورداستفاده در خانه نیز می‌توان از هنر خامه‌دوزی برای زیباتر شدن آن‌ها کمک گرفت. برای نمونه، می‌توان در طراحی پارچه مبلمان خانه از نقوش خامه‌دوزی استفاده کرد. از نکات مهم دیگر، ایجاد فضای مناسب برای نشان دادن محصولات خامه‌دوزی است؛ زیرا در سراسر کشور ما فضای مناسبی برای ارائهٔ این محصولات وجود ندارد. برگزاری شوهای لباس، امکان معرفی و نمایش هنر خامه‌دوزی را در سطح ملی فراهم می‌کند. همچنین، اجرای ورکشاپ‌های آموزشی رایگان می‌تواند به جذب علاقه‌مندان و افزایش شناخت عمومی از این هنر بیانجامد. حمایت سازمان‌های مرتبط و جذب سرمایه‌گذاری نیز از عوامل کلیدی توسعهٔ این هنر محسوب می‌شود، زیرا آشنایی عمومی با خامه‌دوزی سیستان در کشور همچنان محدود است (جدول۶).

جدول٦. راهکارها برای رفع آسیب‌های خامه‌دوزی سیستان.

Table 6. Solutions to fix the damage of Khamedouzi in Sistan.

	آسیب‌ها	راهکارها
1	کم بودن میزان نوآوری و خلاقیت در تولید محصولات کاربردی	تغییرات اصولی و درست با توجه به حفظ اصالت هنر خامه‌دوزی در کاربردهای آن مانند طراحی لباس‌هایی برای خانم‌ها با توجه به نیاز امروزه‌شان مانند مانتو، تونیک، جلیقه، لباس‌های مجلسی به‌جای پیراهن و دامن‌های سنتی خامه‌دوزی. طراحی لباس‌هایی جدید و نوآورانه برای آقایان مانند کت‌های خامه‌دوزی، کروات و...، طراحی ست‌های لباس خانوادگی، کودک و...، طراحی لباس‌های اداری.

[DOI: 10.61882/jic.8.2.348]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:38 +0330 on Saturday October 31st 2026

	آسیب‌ها	راهکارها
		به‌روز کردن طرح و رنگ و کارکردن روی نقوش خامه‌دوزی سیستان
		ایجاد فضای مناسب برای نشان دادن و دیده شدن محصولات خامه‌دوزی مانند برگزاری شوی لباس برای ارائه و نمایش دادن لباس‌های خامه‌دوزی خانم‌ها و آقایان در سطح کشور.
2	نبود تبلیغات و فضای مناسب برای عرضه و فروش محصولات و حمایت نشدن توسط نهادها	توسعه تبلیغات و برند سازی برای هنر کمتر شناخته‌شدهٔ خامه‌دوزی از طریق فضای مجازی، هدایای تبلیغاتی، مطبوعات و رسانه‌های مختلف. حمایت نهادهای دولتی از هنرمندان و تولیدکنندگان برای فروش و عرضهٔ محصولات.
3	گران‌قیمت بودن محصولات خامه‌دوزی	تولید محصولات خامه‌دوزی کاربردی در ابعاد کوچک مانند زیورآلات خامه‌دوزی شده
4	نوآوری در تولید محصولات بدون توجه به حفظ اصالت و ارزش هنری خامه‌دوزی	ادغام هنر خامه‌دوزی با سایر هنرها مانند هنر چرم، چوب و... با توجه به حفظ اصالت آن
5	عدم شناخت افراد از هنر خامه‌دوزی و کمبود نیروی کار و هنرمند خامه‌دوز	برگزاری دوره‌های آموزشی و ورکشاپ‌های رایگان جهت تشویق افراد به یادگیری و یا جهت معرفی و شناساندن این هنر به مردم و پرورش نیروی کار و هنرمند خامه دوز
6	عدم وجود کارخانه‌های تولید مواد اولیه خامه‌دوزی در ایران	احداث کارگاه‌های تولید پارچه و نخ خامه‌دوزی در کشور

۱۱. نتیجه‌گیری

خامه‌دوزی که یکی از هنرهای سنتی منطقهٔ سیستان محسوب می‌شود، دارای پیشینه‌ای تاریخی در این منطقه است. درگذشته با توجه به شرایط اقلیمی منطقهٔ سیستان و وجود باغ‌های توت فراوان، تولید ابریشم در این منطقه رواج بسیاری داشته است. از همین جهت مردم سیستان با استفاده از نخ خام ابریشم، هنری زیبا و ارزشمند را آفریدند که خامه‌دوزی نامیده می‌شود. هدف پژوهش حاضر، بررسی هنر خامه‌دوزی سیستان، شناسایی کاربردهای خامه‌دوزی سیستان در وضعیت مطلوب و موجود، شناخت آسیب‌ها و ارائهٔ راهکارهای مناسب برای رفع آسیب‌های شناخته‌شده در عصر حاضر است. بدین منظور با دو گروه مصاحبه انجام شد. گروه اول هنرمندان و فروشندگان و گروه دوم خبرگان بودند که شامل هنرمندان و تولیدکنندگان می‌شدند. از مصاحبه با این دو گروه و مطالعه اطلاعات به‌دست‌آمده از مصاحبه، کاربردهای این هنر در وضعیت مطلوب و موجود شناسایی شد. از بررسی موضوع کاربرد در وضعیت مطلوب و موجود روشن شد که با توجه به تغییرات سبک زندگی، تغییرات فرهنگی و شرایط اقلیمی منطقهٔ سیستان، کاربردهای خامه‌دوزی که درگذشته مورداستفاده بوده است، امروزه مورد استقبال قرار نمی‌گیرد و باید محصولات کاربردی متناسب با تغییرات جامعهٔ امروز تولید شود. از این تغییرات می‌توان به تولید محصولاتی پرداخت که هم ازنظر اقتصادی مناسب باشند و هم متناسب با نیازهای بانوان و آقایان در همهٔ گروه‌های سنی در عصر حاضر باشند. ازآنجایی‌که خامه‌دوزی درگذشته بیشتر بر روی لباس آقایان مورداستفاده قرار می‌گرفته است، در عصر حاضر باید تلاش شود تا ضمن طراحی و تولید لباس‌هایی نوآورانه برای بانوان، محصولات خامه‌دوزی تنوع بیشتری پیدا کنند و صرفاً به حوزهٔ مد و لباس محدود نباشند. ازآنجایی‌که هنر خامه‌دوزی، هنر انعطاف‌پذیری است، می‌توان آن را با سایر هنرها مانند هنر چوب، چرم و... تلفیق نمود و محصولات کاربردی خلاقانه‌ای تولید کرد. هم‌چنین می‌توان از هنر خامه‌دوزی برای تولید لوازم و اکسسوری خانه مانند کوسن، شال مبل، سرویس خواب، آباژور، رانر، رومیزی و... استفاده کرد. از راهکارهای مهم دیگر، در زمینهٔ کاربردهای این هنر ارزشمند، تولید محصولاتی در ابعاد کوچک‌تر است که موجب کاهش قیمت محصولات خامه‌دوزی، مناسب شدن آن ازنظر اقتصادی و افزایش تقاضا و فروش این محصولات می‌شود. از آسیب‌های مهمی که در ارتباط با مواد اولیه در این هنر وجود دارد، عدم تولید پارچه و نخ خامه‌دوزی در کشور است که با راه‌اندازی کارگاه‌ها و کارخانه‌های تولید این دو مواد اولیه مهم و حیاتی هنر خامه‌دوزی در کشور، علاوه بر جلوگیری از واردات مواد اولیه این هنر از کشورهایی مانند افغانستان و پاکستان می‌توان به حفظ هنر خامه‌دوزی سیستان کمک کرد. چراکه در عصر حاضر قیمت مواد اولیه وارداتی هنر خامه‌دوزی رو به افزایش است و موجب عدم توانایی هنرمندان و تولیدکنندگان در خرید مواد اولیه خواهد شد که این موضوع از نگرانی‌های اصلی هنرمندان خامه دوز سیستانی محسوب می‌شود. بررسی و مطالعه درزمینهٔ کاربرد و شناخت آسیب‌ها و تهدیدها و بررسی راهکارهای به‌دست‌آمده، نشان می‌دهد که با تولید محصولات کاربردی خلاقانه و نوآورانه از هنر خامه‌دوزی سیستان علاوه بر کمک به حفظ و ماندگاری آن، می‌توان به اقتصاد مردم این منطقه، به‌ویژه بانوان آن کمک نمود. در ضمن باید به این موضوع توجه شود که همهٔ این تغییرات در کاربردهای خامه‌دوزی سیستان، باید با حفظ اصالت و ارزش هنری این اثر، صورت پذیرد.

[DOI: 10.61882/jic.8.2.348]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:38 +0330 on Saturday October 31st 2026

سپاسگزاری: بدین‌وسیله از همکاری صمیمانهٔ سازمان میراث فرهنگی سیستان و بلوچستان، ادارهٔ کل میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری شهرستان زاهدان، اداره کل میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری شهرستان نیمروز و تمام هنرمندان زاهدانی و سیستانی که با شکیبایی ما را در مسیر کسب اطلاعات یاری نمودند، تشکر و قدردانی می‌شود. هم‌چنین از همکاری و راهنمایی‌های بی‌دریغ کارشناس صنایع‌دستی اداره کل میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری نیمروز، جناب آقای نورا که در جهت معرفی و پیدا کردن هنرمندان خامه دوز سیستانی ما را یاری نمودند و امکان مصاحبه با این هنرمندان را در منطقهٔ سیستان و شهرستان نیمروز برای ما فراهم نمودند، سپاسگزاری می‌شود.

مشارکت نویسندگان: سهم مشارکت هر یک از نویسندگان در این پژوهش، ۵۰ درصد بوده است. ایده پردازی، روش شناسی، تحلیل رسمی، مدیریت و تنظیم داده‌ها، نظارت، مدیریت پروژه به عهده نویسنده اول؛ ا.ز بوده است. ایده پردازی، نرم افزار، تحقیق و بررسی، منابع، تصویرسازی داده‌ها، تأمین مالی به عهده نویسنده دوم؛ س.ج بوده است و تمام نویسندگان نسخه منتشر شده مقاله را مطالعه کرده و با آن موافقت نموده‌اند.

تأمین مالی: این پژوهش هیچ بودجه خارجی دریافت نکرده است و هزینه پردازش مقاله توسط س.ج تأمین شد.

تضاد منافع: در این تحقیق هیچ‌گونه تضاد و تعارض منافعی برای نویسندگان وجود ندارد.

دسترسی به داده‌ها و مواد: مجموعه داده‌های مورداستفاده و یا تحلیل‌شده در طول پژوهش حاضر، از طریق درخواست منطقی از نویسندهٔ مسئول قابل‌دسترسی هستند.

References

Alizade Mohammadi, S. (2015). Investigating the non-acceptance of traditional clothing by the people of Sistan with an anthropological approach. Thesis. Parto Institute of higer education. [in persian]

Aziznia, S. (2011). Pathology of contemporary art glass handmade in Iran. Masters thesis. Faculty Arts and Architecture. Central islamic Azad University of Tehran. [in Persian]

Hafeznia, M. (1998). An introduction to research methods in humanities. Tehran: samt. [in Persian]

Hasanpour, A., & Mohieddin Aghadavoudi. (2017). Handicraft as identity medium: Filigvee Pathology in Isfahan. Industrial arts of Iran, 1 (1), 77-93. DOI:10.22052/HSI.2017.111646 [in Persian]

Isazehi, B. (2015). Khameduzi of sistan. Sistan and baluchestan: General Administration of cultural Heritage. [in Persian]

Karimi, S., & Ahmadreza nasr. (2012). Interview data analysis methods. Research, (7)1. 71-94. [in Persian]

Kermani, Z. (1995). Geography of Nimroz. Tehran: Mercury. [in Persian]

Keshavarz M., Hamidi M., Gudarzi M., & Alidust ghahfarokhi E. (2014). Comparison of organizational pathology components in sports federations successful and unsuccessful. Journal of sport management. 6 (3): 381-398. . DOI: 10.22059/jsm.2014.51503 [in Persian]

Khorsand, S., & Mohammad Darvishi. (2021). An Elaboration on Design bases and visual capacities of sistans Khamak-douzi. Industrial arts of iran, 5 (2), 141-154. DOI: 10.22052/HSI.2023.248331.1054 [in Persian]

Kiani, N. (2017). Pathology of practical handwovens of Bakhtiari nomads in order to adapt them to todays needs. Faculty of handicrafts. University of Art Isfahan. [in Persian]

Laitinen, A., & Arvi sarkela. (2019). Four conceptions of social pathology. European Journal of social theory, 22 (1):80-102.

Mortazavi karyak S, Zakariaei kermani I, Momenian B. (2020). Study of the Art of basket weaving in Kohgiluyeh and Boyer Ahmad provinces with pathology. Islamic arts, 5 (2); 143-157. DOI: 10.52547/jic.5.2.10 [in Persian]

Naroei, H. (2020). Investigation of visual features in Sistan Khameduzi decorations. Masters thesis. Faculty Arts and Architecture University of Sistan and baluchestan. [in Persian]

Nazemosadat, M., & Ian cordery. (2000). On the relationship between ENSO and autumn rainfall in Iran. International Journal of climatology. 20 (1): 47-61.

Rahdar, A., & Esmat khedri. (2017). Invastigating the khameduzi art of Sistan and Baluchestan with emphasis on motifs. Zahedan: Mobser [in Persian]

Seyedsadr, A. (1993). Encyclopedia of crafts Arts and realated professions. Tehran: Simaei Danesh. [in Persian]

Sharifirad, A. (2014). Traditional arts. Tabriz: Foruzesh. [in Persian]

Sheikhveisi, E. (2020). Black embroidery and Khameduzi of Sistan and production of new artifacts based on culture. Masters thesis. Faculty Arts and Architecture. University of Sistan and baluchestan. [in Persian]

Sutherland, E. (2013). Social pathology. American journal of sociology. 50 (1): 429-435.

Tavakoli, M., & Iman seyedi. (2014). Pathology of iranian art in the field of art entrepreneurs activities. Art research, 2 (6), 73-82. [in Persian]

Yaghoubi, H. (2014). Baloch womens clothing needlework, pattern and color. Culture of iranian people. 38,39: 51-78. [in Persian]

Zakariaei kermani, I., & Somaie alaie. (2020). The pathology of indigenous iranian traditional paper making khowledge in order to comply with the needs of contemporary society. Islamic art gallery, 8 (22), 38-52. DOI: 10.22077/NIA.2022.4434.1483 [in Persian]

توکلی، مردوایج و ایمان سیدی. (۱۳۹۳). آسیب‌شناسی *هنر ایران در عرصه فعالیت‌های کارآفرینان هنر*. پژوهش هنر. ۲ (۶): ۷۳-۸۲

[DOI: 10.61882/jic.8.2.348]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:38 +0330 on Saturday October 31st 2026

حافظ نیا، محمد. (۱۳۷۷). *مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی*. تهران: سمت

حسن‌پور، آرش و محی‌الدین آقاداوودی. (۱۳۹۶). آسیب‌شناسی هنر *ملیله‌کاری اصفهان*. هنرهای صناعی ایران. ۱ (۱): ۷۷-۹۳. DOI:10.22052/HSI.2017.111646

خورسند، سارا و محمد درویشی. (۱۴۰۱). *تبیین مبنای طراحی و ظرفیت‌های بصری نقوش هنر خمک دوزی سیستان*. هنرهای صناعی ایران. ۵ (۲):۱۴۱-۱۵۴ DOI: 10.22052/HSI.2023.248331.1054

رهدار، علی‌اکبر و عصمت خدری. (۱۳۹۶). بررسی هنر خامه‌دوزی سیستان و بلوچستان با تأکید بر نقوش. زاهدان: مبصر

زکریایی کرمانی، ایمان و سمیه اعلایی. (۱۴۰۰). آسیب‌شناسی *دانش بومی کاغذسازی سنتی ایران به‌منظور تطابق با نیازهای جامعهٔ معاصر*. نگارینه هنر اسلامی. ۸ (۲۲): ۳۸-۵۴. DOI: 10.22077/NIA.2022.4434.1483

سیدصدر، ابوالقاسم.(۱۳۷۲). *دایره المعارف هنرهای صنایع‌دستی و حرف مربوط به آن. تهران: سیمای دانش*.

شریفی راد، علی. (۱۳۹۳). *هنرهای سنتی*. تبریز: فروزش.

شیخ ویسی، الهام. (۱۳۹۹). *سیاه‌دوزی و خامه‌دوزی سیستان و تولید مصنوعات جدید بر اساس فرهنگ منطقه*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده هنر و معماری. دانشگاه سیستان و بلوچستان. دانشگاه سیستان و بلوچستان.

عزیزنیا، سولماز. (۱۳۹۰). آسیب‌شناسی *شیشه‌های دست‌ساز در هنر معاصر ایران* از ۱۳۲۰ به بعد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده هنر و معماری. دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکز.

علیزاده محمدی، سکینه.(۱۳۹۴). *بررسی عدم استقبال مردم سیستان از لباس سنتی با رویکرد مردم‌شناسانه*. پایان‌نامه کارشناسی. مؤسسه آموزش عالی پرتو.

عیسی زهی، محمد بهروز.(۱۳۹۴). *خامه‌دوزی سیستان*. سیستان و بلوچستان: اداره کل میراث فرهنگی و گردشگری.

کرمانی، ذوالفقار. (۱۳۷۴). جغرافیای نیمروز. تهران: عطارد.

کریمی، صدیقه و احمدرضا نصر.(۱۳۹۱). *روش‌های تجزیه‌وتحلیل داده‌های مصاحبه*. پژوهش. ۱ (۷): ۷۱-۹۴.

کشاورز، محمدحسن. حمیدی، مهرزاد. گودرزی، محمود. علی دوست قهرخی، ابراهیم.(۱۳۹۳). *مقایسه مؤلفه‌های آسیب‌شناسی سازمانی در فدراسیون‌های ورزشی موفق و ناموفق*. مدیریت ورزشی. ۶ (۳): ۳۸۱-۳۹۸. DOI: 10.22059/jsm.2014.51503

کیانی اجگردی، ندا. زکریایی کرمانی، ایمان. معمار، ثریا. (۱۳۹۹). آسیب‌شناسی *دستباف‌های کاربردی عشایر بختیاری به‌منظور مطابق سازی آن‌ها با نیازهای امروزی. فصلنامه نگارینه هنر اسلامی*. ۲۰(۷): ۱۱۷-۱۳۶. DOI: 10.22077/NIA.2021.3703.1361

مرتضوی کریک، سیده ثریا. زکریایی کرمانی، ایمان. مؤمنیان، باقر.(۱۴۰۰). مطالعه هنر *سبدبافی استان کهگیلویه و بویراحمد با رویکرد آسیب‌شناسی*. فصلنامه هنرهای صناعی اسلامی. ۵ (۲): ۱۴۳-۱۵۷. DOI: 10.52547/jic.5.2.10

نارویی، حلیمه.(۱۳۹۹). *بررسی ویژگی‌های بصری در تزئینات خامه‌دوزی سیستان*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده هنر و معماری. دانشگاه سیستان و بلوچستان.

یعقوبی، حمیده.(۱۳۹۳). *سوزن‌دوزی‌های پوشاک زنان بلوچ، نقش و رنگ*. فرهنگ مردم ایران. ۳۸ و ۳۹: ۵۱-۷۸